

Znanstveno monografijo *Slišati tišino* se je poglobila v zgodbe treh sorodstveno povezanih družin Oblak, Dobovišek in Konte, ki jih zaznamujejo osupljive usode. Več deset intervjujev s sorodniki, strokovnjaki in pričevalci ter dokumenti iz petih držav in s treh celin nam odstirajo vpogled v prelomne sile 19. in 20. stoletja, ki so usodno oblikovale življenje glavnih akterjev in njihovih družin.

V sivem območju zgodovine se skriva največ zanimivega

Delo, ki je več kot zgolj kronika treh družin, je toliko bolj berljivo, ker v ospredje postavlja prispevke posameznikov in njihovih družin k razvoju družbe; od Augustina Oblaka, ki je med delovanjem v Bosni in Hercegovini sodil v procesu, povezanem z Mlado Bosno, Marinke Oblak, prve smučarke v BiH, in Sonje Lapajne Oblak, prve gradbene inženirke in urbanistke pri nas. Podobno velja za mnoge druge. Ivan Konte je bil denimo pionir radarske službe v nekdanji Jugoslaviji, njegov brat Vili pa ena vidnejših osebnosti predvojnega komunističnega gibanja. Junaki niso mogli ubežati temnim platem zgodovine, zaporom, taboriščem in političnim pregonom. Iz strahu pred represijo so razvili različne strategije preživetja, ki sta jim skupna zanikanje in predvsem molk, ki se prenaša iz generacije v generacijo.

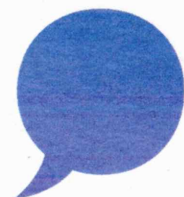
Koliko novega je družina izvedela o sebi iz vašega raziskovanja?
Mislim, da družina ni veliko vedela o svoji zgodovini, ker so molčali. To

je bil prepoznaven fenomen. V teh družinah se o nekaterih zadevah pač ni govorilo. In tudi ko se je, so otroke poslali ven. Podobno je bilo tudi v moji družini. Ko so starši govorili o kakšnih zadevah, za katere so mislili, da niso za naša ušesa, so začeli govoriti angleško. Ko smo se otroci naučili angleško, so začeli govoriti rusko. Res niso želeli, da otroci slišimo, kaj se jim je dogajalo.

Komu bi lahko to škodovalo?
Nehote bi otroci lahko škodovali staršem, pa morda tudi sebi. Ta strah se je po mojem tako globoko zagrizel in zalezal v njih, da so nas na ta način ščitili.

Zgodovine se učimo zato, da ne bi ponavljali napak. Kakšni učenci smo?

Ne preveč dobri ali pa imamo slabe učitelje, ne vem. A zgodovina se žal nikoli ne ponovi čisto na enak način, vedno je kak element, ki preseneti. In potem se lahko cel tok dogodkov obrne drugače. Prav tako zgodovina nikoli ni črno-bela, enako velja za življenje, in ravno vistem sivem območju se skriva največ

zanimivega, kar je treba razkrivati. Največ tega, kar nam lahko pojasni zadeve. In prav ta siva cona je tisto, kar sem v tej knjigi skušala razklopiti, tisto tišino.

Kako ste določili časovni okvir raziskave?

Da smo razumeli, zakaj se je nekaj zgodilo, kakšne so bile posledice, kaj so bili motivi, sem se skupaj z družino odločila, da v okviru raziskave preiščemo daljši časovni lok. Torej od konca 19. stoletja in skoraj do danes, da zajamemo tako avstro-ogrsko monarhijo kot tudi nekdanjo Jugoslavijo in skušamo razumeti, zakaj se je družini dogajalo, kar se je dogajalo. Nevralgična točka je druga svetovna vojna in leta po njej, ko je prišlo do internacije tako s strani Italijanov kot Nemcev, tudi do smrti v

v meščanstvo prek izobrazbe. Na Dunaju je postal pravnik, bil je Knafljev štipendist, kariero je naredil v Bosni in Hercegovini, o tem bova verjetno še kasneje kako rekla.

Ali ni bil Oblak udeležen v sojenju Mladi Bosni?

Moja prva informacija je bila, da je leta 1915 sodil oziroma bil član sodnega sveta na procesu proti Mladi Bosni, proti Gavrilu Principu in sodelavcem. Izkazalo se je, da je sodil oziroma bil član sodnega sveta na procesu v Banjaluki proti dijakom banjaluške gimnazije, ki so ustanovili društvo Jugoslavija. To društvo je bilo namenjeno temu, da bi se Bosna in Hercegovina povezala s Srbijo in tako osamosvojila izpod avstro-ogrske oblasti. Dejansko sem nato v dokumentih našla, da je to društvo obiskal tudi eden od članov Mlade Bosne, tu je bila povezava, a le zelo bežna.

Nekako v duhu tistega časa so dijaki delovali z istim ciljem kot Mlada Bosna. Toda usodnost tega sojenja Augustina Oblaka, ki je imelo dolgoročne posledice za celo družino, je bila v tem, da si je zelo prizadeval, da bi čim bolj omilil kazni dijakom. Na eni strani procesa je bil državni tožilec Otmar Wajnert, ki je bil, kot izhaja iz zapisnikov tega sojenja, brezobziren in je zahteval izključitev dijakov iz šole, da se jih pošlje na fronto ali da se jih zapre. Medtem ko so v sodnem svetu – poleg sta bila še Hrvat in Poljak – poudarjali, da so vendarle to dijaki, mladi fantje, in so dosegli, da so dobili razmeroma blage kazni. Tedanja oblast je bila seveda nezadovoljna. Sodbo so razveljavili, predsednik sodnega sveta je celo izgubil ta položaj, sodniki pa so pre-

jeli opomine. Potem pa so ponovili proces v Travniku, z drugim sodnim svetom, in so nekateri od obtoženih dijakov in profesorjev dobili zaporne kazni.

Zakaj je vse to pomembno za zgodbo družine Oblak?

Augustin Oblak je imel šest otrok, tri dekleta in tri fante, ki so bili približno iste starosti kot ti dijaki. Hodili so na isto gimnazijo, banjaluško realko, ki je bila takrat v celotni regiji središče intelektualnega življenja. Tam se je oblikoval nekakšen vrh intelektualne elite v tistem času in mislim, da so otroci, ki so opazovali svojega očeta, te njegove vrednote tudi ponotranjili. Iz njegovega ravnanja so videli, da je prav ščititi šibke, se zavzeti in biti aktiven, da bi dosegli boljši, bolj pravičen svet. Oče je te vrednote prenesel na otroke, tudi dekleta je vpisal v šolo in vse tri so tudi maturirale, kar je bilo takrat kar izjemno.

To je bila gotovo dobra popotnica za življenje mladih Oblakov.

Ko je nastopila druga svetovna vojna, so se oni tudi na podlagi teh vrednot skoraj brez izjeme priključili Osvobodilni fronti, kasneje pa nekateri od njih tudi komunistični partiji iz idealizma. Morda zveni naivno, a menim, da je tu dejansko šlo za željo prispevati k boljšemu svetu. Seveda niso vsi postali člani komunistične partije, so se pa njihove usode dobesedno razletele, ko so prišli italijanski okupatorji in so nekatere od njih internirali v Padovo. Kasneje je tudi nemški okupator zelo grobo posegel v ljubljansko pokrajino, sledile so internacije v Dachau, Ravensbrück in tako naprej.

Kaj se lahko naučimo iz zgodovine družin v vaši knjigi?

Odgovor na to vprašanje zahteva malo razmisleka, saj so zgodbe teh družin izjemno raznolike. Na ravni posamične družine pa mislim, da je zelo pomembno, da pozna te zgodbe, da bolje razume ozadje in določene vzgibe. Širše gledano, kar sem si sama želela doseči in se zdaj tudi dogaja, in na to sem res ponosna, je to, da ko se z ljudmi pogovarjam o tej knjigi, začnejo govoriti o svojih zgodbah. Upam, da ta knjiga marsikoga opogumi, da poišče navdih v zgodovini svojih prednikov, da se tako odpre prostor in se začnemo med seboj pogovarjati tudi na ta način.

Gre za nekakšno dejanje družbene higiene?

To so precej splošne stvari, vendar mislim, da naša družba res to potrebuje, potrebuje malo poguma. Da zna ceniti in razumeti ljudi, ki so nastradali in bili kaznovani za svoja ravnanja, vendar so imeli vrednote, v nekaj so verjeli in bili za to pripravljeni veliko žrtvovati. Nekateri med njimi so šli pri tem morda celo v prevelike ekstreme, saj so s tem prizadeli in ogrozili svojo družino. V te zgodbe ne vstopam kot članica družine, zato lahko te družine opazujem z distance. Pri tem se mi zdi pomembno sporočilo, da to, kako mi živimo, ni samoumevno. Za to se je treba boriti, kaj povedati, se izpostaviti, slediti vrednotam, ostajati zvest samemu sebi. Da lahko mirno spiš.

Kdo je bil vstopna točka v zgodbo o družini Augustina Oblaka?

Augustinova hčerka Neda Oblak, ki se je poročila z Doboviški, njena

Barbara Vodopivec

Je zgodovinarka, zaposlena na Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU, kjer raziskovalno povezuje zgodovinopisje z umetnostno zgodovino, sociologijo kulture in dediščinskimi študijami. V okviru raziskovanja sodobne zgodovine 20. stoletja je preučevala uveljavljanje žensk v znanosti, restitucijo umetnin in razumevanje družbenih sprememb skozi prizmo družinskih zgodovin. Na Univerzi v Ljubljani je doktorirala iz varstva kulturne dediščine, pred tem pa je na isti univerzi magistrirala iz sociologije kulture in na Srednjeevropski univerzi v Budimpešti študirala sodobno zgodovino. Njena profesionalna pot obsega tudi delo v kulturi, založništvu, javni upravi in pri evropskih projektih, kar ji omogoča interdisciplinarni pristop ter širši pogled na preteklost in njen vpliv na današnji čas.

Kasneje so videli, da se druga svetovna vojna ni iztekla ravno v skladu z njihovimi pričakovanji; zavladal je režim, ki se je obrnil celo proti lastnim ljudem. Vsaj prva leta zelo brutalno, zato so se umaknili v ozadje, v molk in tišino, enako njihovi otroci.

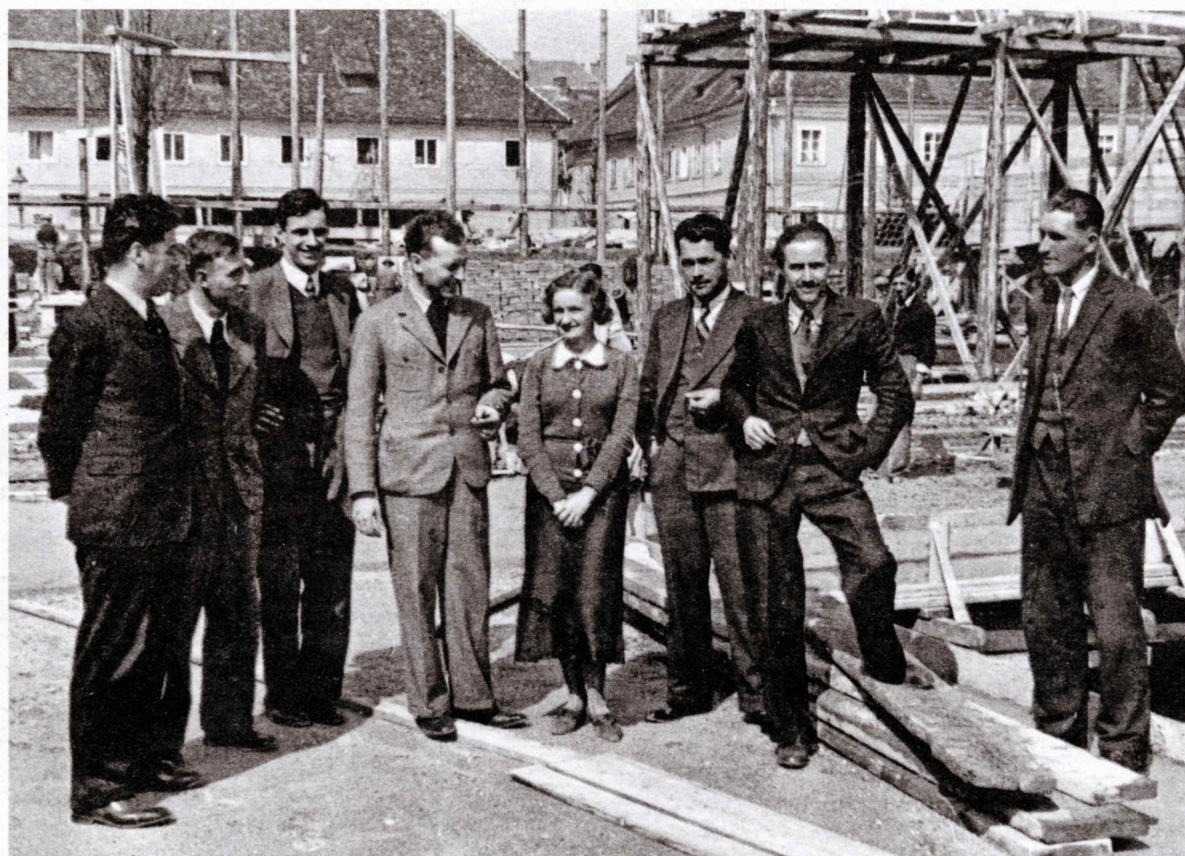
družini v koncentracijskih taboriščih, potem pa še dve zaporni kazni na Golem otoku po vojni. In da bi razumeli vse to, mislim, da je treba poseči mnogo dlje nazaj, najmanj v čas prve svetovne vojne, in potem pogledati še v današnji čas, da vidimo, kakšne so bile posledice za vse te družine.

Kako in s čim ste sploh vstopili v ta raziskovalni proces?

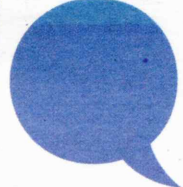
Ko sem se lotila raziskave, sem dobila dve tipkani strani o družinski zgodovini iz Sarajeva, ker je bil vnuk enega od članov družine naklonjen tovrstnemu delu in je bil na neki način kronist družine. Ko sem tisto prebirala in so se vrstile omembe Mlada Bosna, Dachau, pa Ravensbrück, Goli otok in še marsikaj, sem seveda postala radovedna.

Kako natančno je bilo zapisano vse to, kar ste dobili na dveh tipkanih straneh?

Vedela sem, da je treba vse preveriti in potem razbrati, kaj je mit in kaj resničnost. To je bil kar velik izziv. Zakaj smo začeli zgodbo z Augustinom Oblakom? Ker je bil on prvi, ki se je iz kmečkega zaledja povzp

Inženirka Sonja Lapajne Oblak na gradbišču NUK Ljubljana okrog leta 1936
FOTO LOJZE ŠMUC/ZASEBNI ARHIV DRUŽINE SMOLEJ

Barbara Vodopivec

Družina Oblak v Banjaluki
leta 1917 FOTO ZASEBNI ARHIV
DRUŽINE DORSNER

Naša dolžnost je, da osvobodimo naše potomce. In osvobodimo jih lahko samo, če načenjamo vprašanja ter se o njih pogovarjamo na podlagi vsebine, dejstev in podatkov, ne pa na podlagi tega, na katerem bregu kdo stoji.

hčerka pa s Konteji. Ona je pomembno vozlišče, povezava med temi družinami. Tudi sama je bila izjemna, ena prvih žensk v gradbeništvu, kjer se je uveljavila že v času med obema svetovnima vojnama. Kasneje je bila dejavna v OF, prav tako kot njen mož Alfonz Dobovišek, ki je bil zaposlen na upravi železnic. Tu je bil sekretar terenskega odbora OF, ki se je ilegalno sestajal v njunem stanovanju. Kasneje, po vojni, ona ni želela imeti nobenega opravlja več s politiko in je potem imela pogovor z nadrejenim, v katerem ji je on očital, »kaj pa ste vi storili v drugi svetovni vojni, kaj ste pa vi delali?« To jo je tako prizadelo, da je še isti trenutek odkorakala iz pisarne in se vpisala v zvezo borcev ter zaprosila, da se ji priznajo dvojna leta delovne dobe in druge bonitete. »Zato, da sem mu pokazala, zato, ker on je bil OR (oprezna rit) med vojno,« je zapisano v njenih zapiskih.

Zmotilo jo je, da je bila njena skromnost na neki način kaznovana?

Točno tako in potem se je aktivirala. Njen mož Alfonz Dobovišek je bil tisti čas velik strokovnjak, tudi direktor Železniškega transportnega podjetja je bil svoj čas, nikoli pa ni postal direktor železnic. Pričevanja pravijo, da zato, ker ni želel vstopiti v komunistično partijo. Zato pravim, da se da od njih veliko naučiti; oni so v vojno vihro vstopili z vrednotami in zavedanjem, da se je treba boriti za način življenja, za prostor, bili so tudi zavedni. Čeprav mislim, da je danes argumentacija zgolj na podlagi nacionalnega narativa preozka, treba se je širše boriti za naš način življenja, civilizacijo in kulturo, takrat pa so še vedno razmišljali, da je okupator okupiral njihov življenjski prostor, jezik je bil ogrožen, ogrožene so bile njihove družine, preživetje naroda.

Postavili so se na pravo stran in zmagali.

Toda potem so videli, da se druga svetovna vojna ni iztekla ravno v skladu z njihovimi pričakovanji, zavladal je režim, ki se je obrnil celo proti lastnim ljudem. Vsaj prva leta zelo brutalno in so se potem umaknili v ozadje, v molk in tišino, in tudi njihovi otroci. Kot rečeno, ko sem se pogovarjala z njimi, sem videla, da niso bili tako naravnani, da bi raziskovali, spraševali in se zanimali, z izjemo družine Konte seveda, ki je sprožila celotno raziskavo.

Zgodbe treh zanimivih družin, ki jih malokdo med nami pozna, nam pomagajo razumeti širši zgodovinski okvir dogajanja pri nas.

Odzivi, ki jih dobivam, kažejo točno na to, da si ljudje dosti lažje predstavljajo, kaj se je dogajalo. Pustila sem, da so me vodila življenja, in nisem vnaprej postavila, kaj bom tematizirala. A ko sem sledila tem življenjem in njihovim zgodbam, sem prišla do konteksta, za katerega sem presodila, da v našem prostoru morda še ni zadosti tematiziran, in šele potem sem se poglobila.

Je tak primer Bosna in Hercegovina, zakaj se vam BiH zdi zanimiva?

Menim, da je to izjemna tema. V času, ko je Avstro-Ogrska konec 19. stoletja najprej okupirala, potem pa leta 1908 anektirala to območje, je v regijo vstopila s tem, da je napotovala najprej vojake, potem pa celo vrsto uradnikov, učiteljev in tudi pravnikov, kakor je bil naš Augustin. Meni se je zdelo zanimivo to, da so izbirali uradnike, ki so bili slovanskega rodu, ker so bili regiji jezikovno bližje, in tudi zato je bilo med njimi kar precej Slovencev.

Augustin je po študiju prišel z Dunaja v Bosno, pa ne takoj v Banjalučko, ampak je bil najprej pripravnik v Mostarju. Vsako naslednje leto so ga nato prestavljali v Prnjavor, Brčko, Ljubuško, Čajniče, Nevesinje, Livno in Bugojno, dokler se ni naposled ustalil v Banjaluki in tam ostal do upokojitve. Njegova žena je odšla v Bosno z njim. Tam sta si ustvarila družino in se vtkala v tisto okolje, in to zelo uspešno. Zanimivo je bilo skozi to zgodbo opazovati tedanji sodni sistem. Avstro-Ogrska je sprožila transformacijo, upravno, pravno in drugačno, ampak sodišča, zlasti mala okrajna sodišča, so imela po enega sodnika in sočasno tudi muslimanskega sodnika v civilnih zadevah (kadija). Dvojnost pravnega sistema je na tej ravni vztrajala še zelo dolgo, da je bil za ljudi sprejemljiv. Mnoge zakone so prevedli, mnogi pa so ostali iz časa Otomanskega cesarstva in Augustin se je moral priučiti tudi tega prava. Tu je šlo za svojevrsten preplet in meni se je to zdelo zelo zanimivo. Sodišča, pogosto združena z upravo kraja, so bila večinoma na novo zgrajene stavbe, kjer so uradniki navadno tudi bivali, in so bila na ta način središča upravnega, pa tudi družabnega življenja. V teh stavbah so poleg sodnikov delovali uradniki, ki so skrbeli za infrastrukturo, zdravstvo, veterino, davčne zadeve in tako naprej. To so bila majhna vozlišča, skozi katera je monarhija na mikroravni razmeroma delikatno vstopila v Bosno in Hercegovino.

Po eni strani pravijo, da je prinesla civilizacijo, po drugi strani, kot kažejo tudi sodni procesi proti dijakom, pa je del prebivalstva Avstro-Ogrsko razumel kot represivni državni aparat in so si v tistem času, ko je monarhija razpadala, ko se je zemljevid Evrope spreminjal pred in v času prve svetovne vojne, želeli združiti s Srbijo.

BiH je bila dolgo območje z velikim deležem nepismenega prebivalstva. Tudi zahvaljujoč Oblakom in njihovim otrokom se je pogled na izobrazbo verjetno po malem spreminjal?

Res je avstro-ogrsko šolstvo začelo spreminjati to podobo. V Oblakovem času, to je začetek 20. stoletja, so bile te gimnazije intelektualna središča. Ne samo Banjaluka, to velja tudi za Sarajevo in Mostar ter druga večja mesta. Avstro-Ogrska je tudi v arhitekturi posegla v ta mesta, Banjaluka takrat dobi med drugim svoje značilne dolge aleje. Prva stavba, ki jo je nova oblast zgradila v Bosni in Hercegovini, je bila prav banjaluška vojašnica, v kateri danes domuje Arhiv Republike Srbije.

Koliko časa je trajalo vaše raziskovalno delo?

Predpriprava, ko smo se pogovarjali, kaj in kako, je trajala skoraj eno leto. Družina Konte se je obrnila na naš inštitut z idejo za to raziskavo zato, ker sem v okviru nekega drugega evropskega projekta raziskovala Sonjo Lapajne Oblak, ki je leta 1932 postala prva diplomirana gradbena inženirka pri nas. Potem smo izdali knjigo o pionirskih arhitekturah, gradbeništvu in oblikovanju. Družina je to videla in prepoznala: »To je pa naša sorodnica.« Na tej podlagi so mi potem predstavili svojo zamisel o raziskavi družine, ki bi lahko prispevala k portretu 19. in 20. stoletja na našem prostoru. Že takrat so mi pokazali omenjeni zapis na dveh straneh, na podlagi katerega je bilo mogoče slutiti, kaj vse je družina doživljala dobesedno ob vseh večjih družbeno-zgodovinskih prelomnicah 19. in 20. stoletja.

In potem ste zagrabil?

To, da zgodovinar dobi možnost, da vstopi v družinske arhive, se mi je zdelo tako, kot da mi dajejo v roke zlato. Ampak takrat sem bila v drugih projektih, treba je bilo sprostiti čas. Pogodbo smo podpisali jeseni 2021, knjiga pa je izšla letos, torej dobra štiri leta kasneje. S sorodniki sem opravila več kot 40 pogovorov, te pogovore smo snemali. Potem je sledilo terensko delo, sama sem šla po vseh teh krajih, ki so povezani z raziskovanimi družinami, od Avstrije, Hrvaške, Bosne, Srbije, vse te kraje sem obiskala, da sem jih začutila, sočasno pa sem se pogovarjala tudi z zgodovinarji in strokovnjaki v vseh teh državah. Seveda je bilo treba predelati vso literaturo, potem šele arhivsko gradivo, kjer sem vse to preverjala. Bilo je ogromno obiskov arhivov po vsej regiji in širše, digitalno pa tudi Avstralija, ZDA in Norveška, ker se je družina kasneje razselila po svetu.

Kako je videti delo s takšno goro podatkov in informacij?

Največji izziv je bil ohranjati rdečo nit pripovedi, nenehno je namreč obstajala nevarnost, da bi se raziska-

Pet od šestih Oblakovih otrok v Banjaluki okrog leta 1912 FOTO ZASEBNI ARHIV DRUŽINE DORSNER

va preveč razpršila. Šele s temeljitim preverjanjem se je začelo luščiti, kaj je mit in kaj je dejstvo. Ob tem pa je nastalo kar precej gradiva, ki marsikaj pojasnjuje, vendar se ga

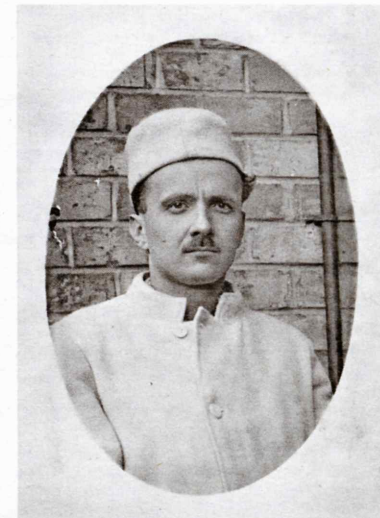
ni dalo preveriti. Vse to sem hranila v posebnem košku in ga predala pisateljici, ki bo o tej družini napisala roman. Sanja Pregl ta roman že piše. Ideja tega projekta na začetku

je bila, da nastane kronika družine, roman in še dokumentarno gradivo. Ko sem hodila okrog, so bili z mano fantje, ki so vse snemali, fotografirali in dokumentirali.

Vaša knjiga pokaže veliko odtenkov sive, kako je biti zgodovinar v času poenostavljanja, ko mora biti vse črno ali belo.

Eden od mojih glavnih namenov je pokazati, da se o zgodovini lahko in se je treba pogovarjati na podlagi dejstev, vsebine in preverljivih argumentov, ne pa zgolj na podlagi tega, na katerem bregu stoji kdo. To si zelo želim, in če bom s svojim delom dosegla to, da se bomo o zgodovini pogovarjali na tak način, potem sem naredila noro veliko in bom zelo zadovoljna. Res želim pokazati, da se razprave o zgodovini ne smemo bati. Če imaš vsebino in če izhajaš iz preverjenih ugotovitev, se lahko pogovarjaš s komerkoli, ne da bi zapadel v poenostavljanje.

Žal imam prevečkrat občutek, da smo v mnogih razpravah tako daleč vsaksebi, kot da naši otroci in vnuki tu ne bodo živeli skupaj. Žal je tako, morda celo vedno bolj. Včasih me pri pogovorih o knjigi pretreseta globina razkola pri nas in nepripravljenost presegati ta razhajanja. A hkrati verjamem, da mi nimamo nič s temi starimi delitvami. Mislim, da je naša dolžnost, k temu pristopam kot zgodovinar, da poskušamo naše potomce osvoboditi tega bremena. In to lahko storimo samo tako, da izhajamo iz trdne raziskovalne podlage. ●

Vili Konte v kaznilnici Sremska Mitrovica okrog leta 1934 FOTO ZASEBNI ARHIV DRUŽINE KONTE